

Nr 250.

Av herr Gränebo m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till värnpliktslag.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 318 med förslag till värnpliktslag föreslås en tjänstgöringstid av 450 dagar för huvuddelen av de värnpliktiga samt en med ytterligare ett år ökad utbildningstid för vissa till befälsutbildning uttagna. Härtill kommer dessutom eventuell beredskapstjänstgöring upp till 180 dagar.

I förhållande till den år 1936 beslutade värnpliktslagen innebär det föreliggande förslaget en avsevärd utsträckning av tjänstgöringstiden, och om nödvändigheten härav kunna delade meningar råda. Den uppfattningen, att ett tillfredsställande utbildningsresultat skulle kunna nås också med kortare tjänstgöringstid, hyses icke enbart av lekmännen. Bortsett härifrån kan man konstatera större enighet i de frågor, som beröra vårt lands försvar, än någonsin tidigare under modern tid. Detta utgör en betydande tillgång för försvarsväsendet, och om denna böra alla krafter söka slå vakt. Med hänsyn till det motstånd ökning av värnpliktstiden hittills mött inom landet kan dock lämpligheten av att under nuvarande förhållanden genomföra en så betydande ökning av tjänstgöringstiden för de värnpliktiga som till 450 dagar starkt ifrågasättas. Vid en återgång till normala förhållanden kommer med all sannolikhet från de breda befolkningslagren att resas krav på begränsning av värnpliktsbördan, och inför detta perspektiv kan man befara att den skenbara framgång för försvarsväsendet, som skulle ligga i ett bifall till föreliggande förslag till värnpliktslag, skall förbytas i ett allvarligt bakslag. Sett mot bakgrunden av folkpsykologiska faktorer i försvarsfrågan torde många skäl tala för en i förhållande till förslaget reducerad tjänstgöringstid för de värnpliktiga.

Om vi alltså hysa den uppfattningen, att en tjänstgöringstid för de värnpliktiga om 450 dagar i framtiden kan komma att innebära ett för riksförsvarets intressen allvarligt riskmoment, kan man ändock under nuvarande förhållanden icke bortse från att ett upprätthållande av erforderlig försvarsberedskapsgrad nödvändiggör uttagandet av en betydligt längre tjänstgöringstid av den värnpliktige än eljest. Från den utgångspunkten vilja vi icke motsätta oss förslagets genomförande i vad avser den förlängda tjänstgöringstiden, men vi ha med de inledningsvis anförda synpunkterna velat

Bihang till riksdagens protokoll 1941. 3 saml. Nr 250--251.

fästa uppmärksamhet på nödvändigheten av en omprövning av frågan om tjänstgöringstidens längd, så snart upprätthållandet av en beredskap av nuvarande omfattning icke längre befinnes erforderligt.

Den nu inom försvarsdepartementet pågående utredningen om försvarsväsendets utbyggnad och omorganisation under den närmaste femårsperioden torde vid sidan av det problem, som i föreliggande proposition behandlas, också närmare behandla de spörsmål, som äga samband med den förlängda utbildningstidens utnyttjande. Därvid torde försvarsutredningen jämväl komma in på sådana frågor, som intimt sammanhålla med det frivilliga försvarsarbetet, vars omfattning under senare år blivit högst betydande, samt detta arbetes organisation och dess ändamålsenliga inpassande överhuvud i försvarsanstalterna. I detta arbete på olika områden deltagande personer utgöras i icke obetydlig utsträckning av sådana, som på grund av sin levnadsålder icke ännu inskrivits såsom värnpliktiga. Åtskilliga värnpliktiga ha också deltagit i samma arbete. Detta frivilliga försvarsarbete kräver många gånger betydande insatser framförallt ifråga om tid. Enligt vårt förmenande bör det då anses rimligt och rättvist att den, som deltagit i övningarna inom det frivilliga försvarsarbetet och därigenom förvärvat ett ibland icke obetydligt mått av allmänmilitära kunskaper och — ifråga om värnpliktiga — visat vilja att befästa och förkovra en gång inhämtade militära färdigheter, beredes compensation härför i form av avkortad tjänstgöringstid såsom värnpliktig. Enligt vår bestämda uppfattning skall det sålunda icke vara uteslutet, att den som under viss tid deltagit i övningar, exempelvis inom hemvärnet, skytterörelsen eller den frivilliga landstormen, efter vissa grunder kan få sin tjänstgöringstid avkortad. I syfte att effektivisera utbildningen inom de frivilliga försvarsorganisationerna borde f. d. fast anställt underbefäl regelmässigt tagas i anspråk som instruktörer. För att möjliggöra att dessa på olika orter skola kunna stå till förfogande böra sådana åtgärder vidtagas att dugligt underbefäl i samband med avgång från aktiv stat får tillträda anställningar i allmän tjänst t. ex. polis- och fjärdingsmannabefattningar genom att dylika anställningar i civilanställningssyfte förbehållas krigsmaktens fast anställda manskap. De nuvarande bestämmelserna om företrädesrätt i statens tjänst böra sålunda utvidgas. Innan 1941 års försvarsutredning framlagt närmare förslag rörande det frivilliga försvarsarbetet i framtiden lära några reglerande bestämmelser i av oss angivet syfte icke kunna intagas i värnpliktslagen. Vi förutsätta emellertid att också denna fråga framdeles skall bli föremål för riksdagens förnyade prövning och våra här anförda synpunkter då vinna beaktande.

Det berättigade i framförallt under beredskapstiden framställda önskemål om en ur rättvisesynpunkt jämnare fördelning av värnpliktsbördorna har i flera sammanhang understrukits i det föreliggande förslaget. Föredragande departementschefen har bl. a. uttalat, att detta önskemål icke kan få drivas ända därhän, att huvuddelen av de värnpliktiga ålägges en väsentligt för-

längd övningstid, därför att en sådan måste utkrävas av ett mindre antal av dem. Det synes oss i anslutning härtill kunna diskuteras, huruvida det ur rättvisesynpunkt kan anses skäligt, att en relativt stor del av de värnpliktiga skall kunna tvångsuttagas för befälsutbildning. Denna tvångsvisa uttagning har visserligen redan tidigare ägt rum dels under senare tid i den form, att uttagningen verkställdes redan i samband med inskrivningsförrättningen, dels dessförinnan i den form, att uttagningen skedde efter det någon tids militärtjänstgöring fullgjorts och vederbörande alltså hunnit prövas ifråga om lämplighet för befälsutbildningen, men i inbördes fallet har det dock rört sig om en så väsentlig förlängning av tjänstgöringstiden som den nu föreslagna. Den sistnämnda form, i vilken tvångsuttagning för befälsutbildning ägde rum, visade sig innebära allvarliga irritationsmoment för utbildningsarbetet. Utsikten att bli kvarhållen i militärtjänst längre tid uppammade en »maskning», som ingalunda var till fördel för utbildningens effektiva bedrivande. Som en följd härav kom också den skötsamme och tjänstvillige att uttagas för befälsutbildning och fick alltså enligt dåtida uppfattning »straff» för denna sin villighet, medan i flera fall lämpligare befälsämnen genom visad ovillighet i tjänsten undkommo en förlängd tjänstgöringstid. Då detta uttagningssystem nu föreslås återinfört, ligger enligt vårt förmenande däri ett allvarligt riskmoment, helst som man med den utformning förslaget erhållit knappast torde kunna förlita sig på frivillighet i sådan utsträckning att befälsbehovet blir behörigen tillgodosett. Enligt vår uppfattning kan nämligen den ekonomiska compensationen för den ökade värnpliktsbördan, som ställts i utsikt åt de till befälsutbildning uttagna, icke i och för sig garantera ett tillräckligt antal frivilliga värnpliktiga för befälsutbildning. Det kan visserligen ifrågasättas, om en på frivillighet med hänsyn till den ekonomiska compensationen grundad uttagning ger det ur kvalitativ synpunkt tillfredsställande resultatet, men detta kan ännu mindre nås genom tvångsuttagning. Vi äro av den anledningen motståndare till förslaget om tvångsvis uttagning till befälsutbildning. Det har därför synt oss angeläget betona nödvändigheten av att de för befälsutbildning avsedda värnpliktiga uttagas på frivillighetens väg. Härvid måste dock en gallring med hänsyn till lämpligheten för samma utbildning äga rum. Med hänsyn till ofrånkomliga krav på kvalitet inom samtliga befälskadrar må endast de bästa värnpliktiga kunna ifrågakomma för befälsutbildning. För tillgodosende av kraven på såväl kvalitet som frivillighet lär det vara nödvändigt att som på alla andra områden, där liknande krav uppställas, undersöka möjligheterna för rekryteringsbasens vidgande.

I hög grad oklart synes oss vara, i vilken utsträckning underofficerare och fast eller f. d. fast anställt underbefäl avses skola disponeras såsom chefer vid fältförbanden. Det föreliggande förslaget ingår icke närmare på denna för befälsbehovets tillgodosende synnerligen viktiga fråga. Uppenbart synes oss dock vara att man i underofficerare samt fast och f. d. fast

anställt underbefäl äger tillgång till vid den praktiska tjänsten van och välrutinerad personal, vilken dessutom kvantitativt synes vara av betydande storleksordning. Såvitt vi kunnat finna borde dessa befälsutbildade kategorier kunna utnyttjas i sådana befälsbefattningar, för vilkas bestridande de värnpliktiga enligt föreliggande förslag avses skola bliva tvångsutbildade.

Tillgången på företrädesvis fast anställt manskap har under senare år blivit betydligt större på grund av beslutade och genomförda kaderökningar. Normalt pressas genom den nödvändiga omsättningen inom manskapskadern och på grund av viss fastställd högsta levnadsålder för manskaps kvarstående i tjänst huvuddelen av underbefälet efter längre eller kortare anställningstid ånyo ut på den civila arbetsmarknaden för att därefter såsom värnpliktiga av klass A finnas disponibla för bestridandet huvudsakligen av underbefälsbefattningar vid mobiliserade linje- och depåförband. De beställningshavare av underbefälet, som kvarstått längre tid i aktiv militärtjänst, kunna enligt därom meddelade bestämmelser vinna befordran till underofficerare i reserven, men antalet till förfogande stående sådana beställningar är förhållandevis litet. De flesta f. d. fast anställda äro därför efter avskedstagandet från den aktiva militärtjänsten värnpliktiga, även om de som sådana tillhöra en särskild värnpliktsgrupp.

Den större delen av de f. d. fast anställda utgöres av sådana, som själva, på grund av de obestridligt dåliga framtidsmöjligheter försvarsväsendet erbjuder, valt att efter den första anställningstidens utgång återgå till den civila arbetsmarknaden för att där ånyo söka sin framtid. I övervägande antalet fall ha dessa med framgång tillgodogjort sig den militära utbildningen fram till fullständig underbefälsutbildning, d. v. s. avläggandet av furirsexamen, och de ha på grund av sin relativt långa militära tjänstetid en rutin och kännedom om tjänstens väsentliga enskildheter, som knappast kan bibringas de värnpliktiga officerarna och underofficerarna ens inom den tid, som för ifrågavarande utbildning föreslås i föreliggande förslag till ny värnpliktslag. Enligt vår uppfattning torde man därför kunna räkna med att den befälstillgång, som utgöres av de f. d. fast anställda, kan nyttiggöras på bättre sätt och för mera ansvarskrävande befattningar än som för närvarande sker. Uppenbart lär också vara, att officers- och underofficersutbildning av denna befälstillgång skulle ge ett bättre resultat än att för samma ändamål och på betydligt kortare tid utbilda för ändamålet *tvångsvis* uttagna värnpliktiga, om vilkas förutsättningar att sedermera fylla dem förelagda uppgifter man normalt bör veta betydligt mindre än ifråga om de f. d. fast anställda. De synpunkter, som här anförts på ett effektivare utnyttjande av företrädesvis det fast och f. d. fast anställda manskapet, synas oss väl värda ett närmare beaktande i förevarande sammanhang. Därvid bör i första hand övervägas, huruvida officers- eller underofficersutbildningen av den här ifrågavarande aspirantgruppen skall meddelas under eller efter den aktiva tjänstetidens slut. Man lär därvid

icke kunna bortse från att det fast anställda manskapet med kortare tjänstetid än sex år lämnar den militära tjänsten utan ekonomiskt vederlag i form av avskedspremie, rätt till anställning på civilanställningsstat eller ovillkorlig rätt till statlig civilanställning. För dem som räkna kortare aktiv tjänstetid än fem år torde därför möjligheten att komma i åtnjutande av särskild ekonomisk kompensation efter genomgången officers- eller underofficersutbildning verka stimulerande för en rekrytering av de värnpliktiga officerarna och underofficerarna ur den här nämnda rekryteringskällan. Vi förutsätta nämligen att också de f. d. fast anställda skola komma i åtnjutande av samma ekonomiska förmåner som de till officers- eller underofficersutbildning uttagna värnpliktiga, varigenom också övervägande skäl tala för att samma utbildning beredes den här närmast ifrågavarande rekryteringsgruppen efter det tiden för den fasta anställningen utgått.

Här anförda synpunkter torde ge en antydning om möjligheterna att på frivillighetens väg få ett tillräckligt stort antal sökande till officers- och underofficersutbildningen, möjliggörande ett urval av de bästa bland de sökande utan tillgripande av den metod som ur effektivitetssynpunkt måste komma att lämna åtskilligt övrigt att önska, nämligen tvångsuttagningen. Därvid bör emellertid också beaktas den av den fast anställda personalen i många sammanhang hävdade uppfattningen, att en sådan befordringsordning för de värnpliktiga icke bör komma i tillämpning, att dessa värnpliktiga snabbare än den aktiva personalen befordras till högre tjänstegrad. Åt denna uppfattning har också 1941 års försvarsutredning givit uttryck. Önskemålet tillgodoses detta oaktat icke, då en sådan befordringsordning föreslås tillämpad, som skulle innebära betydligt snabbare befordran till i vart fall underbefäls- och underofficersgrad än den personal på aktiv stat kan erhålla. Detta är med hänsyn till andan inom de aktiva befälskadra icke önskvärt. Den omständigheten, att det fast och f. d. fast anställda manskapet med beaktande av här anförda synpunkter skulle komma att rekrytera de värnpliktiga officers- och underofficerskadra skulle måhända i någon utsträckning eliminera redan nu befintligt missnöje över de värnpliktigas många gånger snabba avancemang. Önskvärt är dock att befordringsbestämmelserna för de värnpliktiga underkastas förnyad granskning av vederbörligt riksdagsutskott.

Då det alltså på anförda skäl synes oss att ett utnyttjande av underofficerare och fast eller f. d. fast anställt manskap för uppgifter, som enligt föreliggande förslag avses anförtrodda åt värnpliktiga officerare eller underofficerare, skulle vid sidan av härför utvalda, frivilligt anmälda värnpliktiga leda till bättre resultat än tvångsuttagning och utbildning av vissa värnpliktiga, få vi hemställa,

att riksdagen med beaktande av här anförda synpunkter måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts förslag till ny

värnpliktslag, att uttagning av värnpliktiga för officers- eller underofficersutbildning skall ske endast efter frivillig anmälan, samt

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att i motionen anförda synpunkter beaktas under den fortsatta försvarsutredningen, samt att därav betingade förslag föreläggas 1942 års riksdag.

Stockholm den 12 november 1941.

C. P. V. Gränebo.

Erik von Heland.

Axel Löfvander.

Gunnar Bodin.

Wiktor Egnell.

Ivar Persson.

Joh. Friggeråker.

Per Andersson.

Ernst Eskhult.

J. A. Andersson.

L. Tjällgren.

Gust. Elofsson.

Allan Holstenson.

A. R. Aronsson.

K. I. Sköldén.